

Paraules que s'han perdut a l'Empordà (1)

Josep Torroella Prats

Si haguéssim de fer una llista de les paraules que d'uns anys ençà han desaparegut de la nostra parla quotidiana no acabariem mai. N'hi ha un gavadal. Però és un fet inevitable i cal resignar-s'hi; com els éssers vius, les paraules neixen, creixen —és a dir, se'n difon socialment i geogràficament l'ús—, envelleixen i finalment moren —o moririen del tot si no fos pels diccionaris. Centenars de paraules que s'usaven molt a l'Empordà mig segle enrere —i en altres comarques també, però aquest estudi es limita a aquesta contrada— han deixat de sentir-s'hi fa temps.

Són paraules que van néixer per a anomenar estris i aparells que ja no s'empren, objectes i mobles que ja no es troben en cap llar, oficis que ja no s'exerceixen, costums que ja no es practiquen, peces i complements del vestir que ja no es duen...

També hi ha mots referits a indrets, a tradicions, a jocs, a mesures de pes i de capacitat... I moltes, moltíssimes, a la pràctica de la religió catòlica i a activitats agrícoles i artesanals. Quantes persones saben avui dia què és un *missal*, una *patena*, una *sagristia*, un *escolà* o una *casulla*? Quantes coneixen el significat de *espigolar*, *escatir*, *esclarissar* o *fangar*?

Objectes i mobles domèstics

Mig segle enrere la major part de la població empordanesa vivia en llogarets, pobles, viles i petites ciutats de cases unifamiliars. De pedra o de maons, totes aquelles cases tenien si fa no fa les mateixes parts: l'entrada, el menjador, la cuina i les habitacions. En lloc de lavabos, llavors hi havia *comunes*. Algunes cases tenien *golfes*, on es podien trobar moltes *andròmines*, atès que els estris i mobles inútils llavors no es llençaven. A les golfes, o bé al quarto dels mals endreços, *baguls* i *mons* contenien sobretot roba vella.

A les portes de les entrades de les cases en lloc d'un timbre solia haver-hi un *picaporta* de ferro, bronze o

llautó, que sovint representava una mà. En aquesta porta també era freqüent trobar-hi una *gatera*, un forat arrodonit per on podien entrar i sortir els gats, animals d'esperit més aviat independent. Les portes exteriors i les finestres a vegades s'asseguraven amb *baldes*. Per a ajustar i tancar portes i finestres també s'usaven *forrellats*.

Les cases de pagès, bé fossin masos i masies o bé cases de pobles i viles, a vegades tenien un *celler*, on reposava el vi de l'última collita dins de *bótes* i *bocois* de fusta de roure. Al celler solia haver-hi una *tina*, un dipòsit d'obra on es *follaven* (trepitjaven) els raïms. Al celler, d'altra banda, es guardaven les *semals* o portadores.

Dins les llars que habitaven els nostres pares —parlo dels qui ja passem de la cinquantena— no hi havia la gran quantitat d'objectes i mobles que omplen les nostres d'uns anys ençà. En general només conte-

nien les coses més imprescindibles per a la vida quotidiana.

A totes les cuines hi havia *fogons*, amb un *ventall d'espart* ben a prop per a avivar el caliu. Tot i que ja ningú no es feia el pa a casa, en moltes encara hi havia en un racó de la cuina la *pastera*. El pa naturalment es comprava a la fleca, però llavors era freqüent que, a més a més del pa demanat, et donessin la *torna*. Totes les cuines tenien una *llar de foc*, d'on penjaven els *clemàstecs*, un artefacte de ferro que sostenia olles i *perols*. Vora la llar de foc havia d'haver-hi, entre altres objectes (una pala, una escombreta...), uns *molls* i un *trespeus*, i davant d'aquesta les famílies més benestants tenien un *escó*, un banc de fusta amb un alt respallier.

El mobiliari de les habitacions era escàs. A més del llit, s'hi trobaven *calaixeres* en lloc d'armaris, i *gibrellles* i *palanganes* per a la higiene personal. Per a obrir

---

Quantes persones saben avui dia què és un *missal*, una *patena*, una *sagristia*, un *escolà* o una *casulla*?

---

i tancar els llums hi havia *peres*. Per a escalfar-se, *brasers*, que havien donat més d'un disgust. Per a escalfar els llençols, s'usaven *burros* o *escalfallits*, uns mobles en forma de petit carruatge amb una safata a la part inferior on es col·locava un braser. A les habitacions també s'hi guardaven *picamatalassos*.

Al menjador de les llars una mica benestants era freqüent trobar-hi un *rellotge de pèndol*, amb soneria a sense. Davant una finestra, el lloc més il·luminat, solia haver-hi un *cosidor*, perquè llavors les dones cosien, sargien i brodaven molt; dins el cosidor no hi podia faltar, entre altres coses, un *didal*. En un dels murs del menjador a vegades hi havia una *fornícula* amb una imatge religiosa.

A les llars on hi havia un despatx s'hi trobaven *màquines d'escriure*, de vegades fins i tot *tinters*, *plomes*, *plomes estilogràfiques* (a diferència de les anteriors, aquestes disposen d'una càrrega de tinta dins el mànec) i *paper assecant*. Si calia obrir un sobre, s'emprava un *obrecartes* o *tallapapers* per tal de no malmenar el continent de la missiva. Al despatx o bé al menjador de les cases benestants també era freqüent trobar-hi un *canterano*.

Quan se n'anava la llum —situació molt freqüent durant la postguerra— rarament s'usaven llanternes. El més freqüent era encendre una *llàntia*, una *espelma* o una *candela*. Per a obtenir llum artificial també hom disposava de *quinqués* i *llums de carbur*, que desprenien una olor gens agradable.■

SEGON PREMI LLENGUA NACIONAL 2019

Uns guardons per a reconèixer projectes empresarials d'arreu dels Països Catalans compromesos amb el català i amb el bon ús de la llengua.

Presentació de candidatures:
del 23 de setembre al 27 d'octubre del 2019

Lliurament del premi:
14 de novembre del 2019 - Ateneu Barcelonès

Consulteu-ne les bases a:
www.llenguanacional.cat/premi

[@LlenguaNacional](https://www.llenguanacional.cat)
info@llenguanacional.cat
www.llenguanacional.cat

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Mitjà col·laborador